

1 UVOD

1.1 Knjižnični katalog in normativna kontrola

V skladu s tradicionalno veljavno in s pariškimi načeli potrjeno bibliotekarsko doktrino mora biti knjižnični katalog organiziran tako, da omogoča učinkovito izpolnjevanje dveh temeljnih funkcij: iskalne in zbirne. Z iskalno zagotovimo, da v katalogu najdemo določeno enoto knjižničnega gradiva po znanem podatku (npr. imenu avtorja, stvarnem naslovu), zbirna funkcija pa uporabniku omogoča, da najde na enem mestu zbrane podatke o publikacijah določenega avtorja, z določenim naslovom ali na določeno temo.

Osnovni dostopni elementi za publikacije, popisane v knjižničnem katalogu, so:

- imena individualnih avtorjev;
- nazivi, imena korporacij;
- stvarni naslovi;
- besedne ali simbolne vsebinske oznake.

1.2 Normativni podatki in vpisi

Za izpolnitev navedenih funkcij kataloga je treba zagotoviti, da so dostopni elementi v katalogu enotno oblikovani in povezani z variantnimi oblikami. Postopke, ki so za to potrebni, imenujemo s skupnim izrazom **normativna kontrola**. Povezavo med dostopnimi elementi v katalogu omogočajo vpisi, ki sestavljajo **normativno datoteko**. Vpis v normativni datoteki obsega:

- veljavni dostopni element;
- napotila z variantnih na veljavne dostopne elemente;
- napotila na sorodne dostopne elemente;
- druge podatke (opombe, vire podatkov, identifikacijske oznake itd.).

Enotni dostopni element povezuje podatke v normativni datoteki z ustreznimi bibliografskimi vpisi.

Besedo ali besedno zvezo, ki jo uporabimo kot enotni dostopni element, imenujemo **enotna značnica**.

1.3 Orodja za vzpostavitev in vzdrževanje normativne kontrole

Normativno kontrolo v knjižničnem katalogu izvajamo s pomočjo **normativnih** in **napotilnih** vpisov v normativni datoteki. Za njeno vzpostavitev in vzdrževanje potrebujemo ustrezne standarde, pravilnike in priročnike.

1.3.1 Pravila za oblikovanje značnic

a) Splošni pravilniki

Ta pravila najdemo v ustreznih nacionalnih pravilnikih za katalogizacijo in odražajo potrebe in zakonitosti določenega okolja, praviloma v tesni povezavi z jezikom (jeziki), ki je (so) tam v uporabi. V Sloveniji smo uporabljali doslej v ta namen v smiselni kombinaciji ustrezna določila iz dveh priročnikov, ki temeljita na priporočilih pariških načel:

- E. Verona: Pravilnik i priručnik za izradbu abecednih kataloga. Dio 1, Odrednice i redalice. Zagreb : HBD, 1986.
- P. Kalan: Abecedni imenski katalog. Nova izd. Ljubljana : DBS : NUK, 1967.

Splošnega priročnika za katalogizacijo s formalno mednarodno veljavo ni. Zaradi široke uporabe v svetu so pomembna še angloameriška pravila:

- Anglo-American cataloguing rules. 2nd ed., 1998 revision. Chicago : ALA, 1998.

b) Specializirani priročniki

V okviru IFLE so nastali priročniki, ki povzemajo pariška načela in ustaljeno prakso pri določanju enotnih značnic:

- Anonymous classics : a list of uniform headings for European literatures. London : IFLA, 1978.
- Form and structure of corporate headings. London : IFLA, 1980. (Slov. prevod: Oblika in struktura korporativnih značnic. Ljubljana : NUK, 1998).
- List of uniform headings for higher legislative and ministerial bodies in European countries. London : IFLA, 1979.
- List of uniform titles for liturgical works of the Latin rites of the Catholic Church. London : IFLA, 1975.
- Names of persons : national usages for entry in catalogues. 4th revised and enlarged ed. München : Saur, 1996.

1.3.2 Pravila za oblikovanje normativnih vpisov

Tudi ta pravila, ki naj omogočijo mednarodno izmenjavo normativnih podatkov, so oblikovala delovna telesa pri IFLE, in sicer ločeno za osebne značnice, korporativne značnice in enotne naslove ter za predmetne značnice:

- Guidelines for authority and reference entries (GARE). London : IFLA, 1984. (Slov. prevod: Smernice za normativne in napotilne vpise. Ljubljana : NUK, 1998)
- Guidelines for authority records and references (GARR). 2nd ed. München : Saur, 2001
- Guidelines for subject authority and reference entries (GSARE). London : IFLA, 1993. (Slov. prevod: Smernice za predmetne normativne in napotilne vpise. Ljubljana : NUK, 2000.)

1.3.3 Oblika normativnih vpisov v normativni datoteki

Za mednarodno izmenjavo normativnih podatkov so pri IFLI oblikovali računalniški format UNIMARC/A:

- UNIMARC/AUTHORITIES : universal format for authorities. London : IFLA, 1991. (Slov. prevod: UNIMARC/Normativni podatki : univerzalni format za normativne podatke. Maribor : IZUM, 1994.)
- UNIMARC manual. Authorities format. 2nd revised and enlarged ed. München : Saur, 2001

Format UNIMARC/A sprejemamo tudi kot izhodišče za oblikovanje normativne datoteke v slovenskem vzajemnem katalogu.

1.3.4 Priročniki – pripomočki pri oblikovanju značnic

Pri določanju enotne značnice katalogizator uporablja podatke v bibliografijah ali drugih splošnih priročnikih (enciklopedije, splošni leksikoni, biografski in biobibliografski leksikoni). Z njimi si pomaga tako pri oblikovanju nove ali spreminjanju obstoječe značnice, zato so v nadaljnjem besedilu navedeni pri ustreznem pravilu ali skupini pravil:

- Slovenska bibliografija. Ljubljana : NUK, 1947-
- Slovenski biografski leksikon. Ljubljana : Zadržna gospodarska banka : SAZU, 1925-1991
- Primorski slovenski biografski leksikon. Gorica : Goriška Mohorjeva družba, 1974-1994
- Enciklopedija Slovenije. Ljubljana : Mladinska knjiga, 1987-
- PIRS : poslovni imenik Republike Slovenije. Ljubljana : Slovenska knjiga, 1992-
- Yearbook of international organizations. München : Saur, 1948-
- Zakon o državni upravi, vladi in ministrstvih. Ljubljana : Uradni list Republike Slovenije, 1995
- Names of states. London : IFLA International Office for UBC, 1981

- Šematizem ljubljanske nadškofije v letu mednarodnega priznanja samostojne Slovenije. Ljubljana : Nadškofijski ordinariat, 1993
- Norme per il catalogo degli stampati. Città del Vaticano : Biblioteca apostolica Vaticana, 1930 (2a ed. 1939; 3a ed. 1949)

1.3.5 Kratice

AACR2R	Anglo-American cataloguing rules. 2 nd ed., 1998 revision
AIK67	Pavle Kalan: Abecedni imenski katalog. Nova izd. 1967
ES	Enciklopedija Slovenije. 1987-
OSKZ	Oblika in struktura korporativnih značnic. 1998
SNNV	Smernice za normativne in napotilne vpise. 1998
SPNNV	Smernice za predmetne normativne in napotilne vpise. 2000
PSBL	Primorski slovenski biografski leksikon. 1974-1994
PPIAK	Eva Verona: Pravilnik i priručnik za izradbu abecednih kataloga. Dio 1, Odrednice i redalice. 1986
SBL	Slovenski biografski leksikon. 1925-1991
ZBDS-AIK	Sklepi Komisije za katalogizacijo pri ZBDS
<u>podčrtano</u>	Podčrtano besedilo označuje uveljavljeno prakso.

1.4 Značnice po GARE/SNNV

Smernice za normativne in napotilne vpise (SNNV) so nastale kot rezultat dela delovnih teles pri IFLI. Gre za enega od ciljev t.i. univerzalne bibliografske kontrole, in sicer za vzpostavitev veljavnih značnic za osebne in korporativne avtorje ter za enotne naslove anonimnih klasičnih del lastne države.

SNNV definira značnico kot: *»začetni element vpisa, ki služi kot glavni element za uvrščanje, če so vpisi urejeni po abecedi«*, s čimer je poudarjena predvsem njena uvrstitvena funkcija.

Podobno definicijo najdemo tudi v večini pravilnikov za katalogizacijo, ki se uporabljajo pri nas: Abecedni imenski katalog iz leta 1967 (AIK67) jo opredeli kot *»eno ali več besed, po katerih so katalogni vpisi razvrščeni«*, Pravilnik i priručnik za izradbu abecednih kataloga Eve Verone (PPIAK) pa kot *»besede, ki v abecednem katalogu določajo mesto kataložnega vpisa«*.

V novejšem času se bolj poudarja pomen značnice kot iskalnega in manj kot uvrstitvenega elementa, npr. v angloameriških pravilih za katalogizacijo (AACR2R): značnica je *»ime, beseda ali besedna zveza na začetku kataložnega vpisa, ki služi kot dostopni element«*.

Glede na funkcijo normativnih in napotilnih vpisov v katalogu ločimo tri osnovne vrste značnic:

- *normativna značnica (enotna značnica za normativni vpis);*
- *napotilna značnica (variantna značnica za napotilni vpis);*
- *pojasnjevalna značnica (značnica v pojasnjevalnem vpisu).*

Glede na odnos do enotne značnice pa obstajajo:

- *vzporedna značnica (značnica v drugem jeziku)*
- *sorodna značnica (enotna značnica, ki je bibliografsko povezana z drugo enotno značnico)*
- *variantna značnica (značnica, ki se po obliki razlikuje od enotne značnice).*

Glede na vrsto značnic po izvoru definiramo tri vrste:

- *osebna značnica;*
- *korporativna značnica;*
- *stvarna značnica.*